

I 2011 var Jasvinder Sanghera hovedtaler på en dansk konference om æresrelateret vold. Hun skrev følgende dedikation i *Daughters of Shame*, som jeg købte ved den lejlighed: „These are the stories of the many silent. My hope is that you also break the silence“/„Dette er de mange tavsers historier. Det er mit håb, at du også bryder tavsheden”.

Yvonne Mørck
Lektor på Institut for Samfund og Globalisering
Roskilde Universitet

RIKKE ANDREASSEN & ANNE FOLKE HENNINGSEN: Menneskeudstilling. Fremvisninger af eksotiske mennesker i Zoologisk Have og Tivoli. København: Tiderne Skifter 2011. 312 sider, rigt illustreret. ISBN 978-87-7973-473-9. Pris: 299 kr.

Bogen *Menneskeudstilling* handler om de udstillinger af eksotiske mennesker, der fandt sted i Danmark over en 30-årig periode fra slutningen af 1800-tallet. Fra 1878 til 1909 var der mindst 50 folkekaravaner, som de også blev kaldt, på udstilling i Tivoli og andre forlystelsesparker, i cirkusser og i Zoologisk Have i København. Den danske befolkning blev præsenteret for et bredt udsnit af eksotisk anderledeshed i form af nubiere, beduiner, dinkaer, ashantier, kirgisere, lapper (samer), singhalesere, indere, kinesere, japanere, samoanere, prærieindianere og ikke mindst indfødte australiere, som blev annonceret som australske kannibaler eller slet og ret kannibaler. Nogle af de udstillede folk optrådte først og fremmest som sig selv, mens andre blev annonceret som fx artister. På den tid havde den brede danske befolkning ikke nogen erfaring med fremmede folkeslag, og det var de færreste beskåret at rejse ud i verden, så folkekaravanerne var umådelig populære til omkring 1900, hvor de i stigende grad blev kritiseret for manglende autenticitet. De udstillede folk viste sig undertiden at have gjort det til en levevej at være rejsende i kultur og kom altså ikke direkte hjemme fra landsbyen. Carl Hagenbeck, der ejede dyreparken i Hamborg, var idemanden bag karavanerne, som rejste rundt i Europa.

Bogen består af seks kapitler og indledes med „De vilde på udstilling“, der er tænkt som en introduktion til materialet, til udstillingerne og til gennemgående teorier og begreber. Kapitel 2, der hedder „Kannibalerne kommer“, har fokus på forholdet mellem racevidenskab og folkeudstillinger. Kapitel 3 ser under overskriften „Kineserne strejker“ på de udstillede som subjekter og objekter, mens kapitel 4 „Send dejlige damer, men ikke for mange dejlige mænd“ ser på seksualiseringen af det eksotiske. Kapitel 5 „Ægte vilde“ fokuserer på udstillingerne som populærvidenskab og inddrager også spørgsmålet om autenticitet. I kapitel 6

trækkes linjer til nutiden under overskriften „Vores glemte historie“. Alle kapitler er spækket med fotografier og plakater fra karavanerne.

Bogens forfattere er historikere. En væsentlig del af materialet til bogen stammer fra Zoologisk Haves arkiv, og ifølge forfatterne har dette „hjemmelige arkiv“ gjort det muligt for dem at skrive bogen og dermed „afdække denne glemte del af vores historie“. Historien om karavanerne er imidlertid fortalt før, om end ikke så detaljeret, hvilket også fremgår af referencerne, der blandt andet omfatter antropologen Jesper Schous artikel „Etnografiske karavaner“ i *Stofskifte* 16 fra 1987/88 (*Stofskifte* ændrede navn til *Tidsskriftet Antropologi* i 1990).

Folkeudstillingerne fungerede ifølge forfatterne som et spejlbillede af det danske publikum, idet de eksotiske fremmede fremstod som en modsætning til danskerne og dansk nationalitet. Et os versus de primitive vilde. Udstillingerne havde altså ikke kun den funktion at fortælle om de udstillede, men at bekræfte danskerne i deres racemæssige overlegenhed i mødet med de fremmede. Forfatterne er inspireret af socialkonstruktionisme, herunder forestillinger om race, postkolonialisme og repræsentationsdebat. De skriver blandt andet, at det at beskrive andre ikke er en neutral handling. Folk, „der beskriver eller iscenesætter udstillinger, har magt til at definere, hvordan andre er“, mens de udstillede sjældent får lov til at påvirke måden, de bliver fremstillet på med det resultat, at „de så at sige ikke [får] plads i fremstillingerne“. Bogen er ifølge forfatterne „ikke mindst et forsøg på at give stemme til de udstillede og inddrage deres perspektiver, hvor det er muligt“. At give stemme til de udstillede er dog ikke det, materialet egner sig bedst til, idet de udstillede typisk var udstillet som kollektiv. En markant undtagelse er den nu afdøde, vestindiskfødte Victor Cornelins, der som dreng indgik i Tivolis koloniudstilling i 1905, hvor han blandt andet blev sat i bur. Cornelins blev boende i Danmark, uddannede sig til skolelærer og skrev sine erindringer, der udkom i 1977.

Bogen lægger først og fremmest op til et opgør med den danske nationale og raciale selvforståelse, der ifølge forfatterne ganske vist ikke længere udtrykkes i form af biologiske racer og racehierarki, men til gengæld i begrebet kultur. „Kulturracisme“ har således erstattet den tidligere „raceracisme“. Forfatternes kritik af kulturbegrebet viser sig også, ved at de er særlig skeptiske over for folkekaravanerne, hvor de udstillede forventedes at repræsentere deres kultur. At være kulturel repræsentant sættes lig med manglende subjektstatus, idet den udstillede blot er objekt for det danske publikums blik. Hvis de udstillede derimod primært udstilles som artister, opfattes de tilsyneladende som individer med subjektstatus.

Forfatterne vil have os (dvs. danskere) til at lære af historien, da vi ellers risikerer at reproducere den. Vi skal anerkende, at racismen og kolonialismen var en central del af den danske fortid – og derfor også er en del af vores nutid – for

ellers „risikerer [vi] at vedblive med at fastholde hvide menneskers privilegier på bekostning af ikke-hvide mennesker“. Forfatterne synes ikke at tillægge folkeudstillingerne nogen som helst positiv værdi, selvom man kunne pege på elementet af folkeoplysning og også opfatte den danske befolknings nysgerrighed efter at se og få indblik i eksotiske andres liv som udtryk for en oprigtig interesse for andre kulturer, det vil sige måder at leve på, og ikke bare som udtryk for national selvhævdelse og selvtilstrækkelighed. Materialet peger også på en erotisering af den eksotiske anderledeshed, og der gives flere eksempler på seksuelle relationer mellem de udstillede og deres danske publikum, ikke mindst danske kvinder. Disse relationer har tilsyneladende ikke været helt uforenelige med datidens racisme.

Bogen indledes med sætningen: „På én enkelt sommerdag i 1901 besøgte mere end 18.000 mennesker Zoologisk Have i København. De kom ikke for at kigge på havens dyr, men for at se på en gruppe brune mennesker, som Zoologisk Have netop havde modtaget fra Indien.“ Så er rammen sat. Indere og dyr kædes sammen, og indernes „brunhed“ eller raciale anderledeshed i forhold til det hvide publikum, beskueren, er fremhævet og etableret, før læseren præsenteres for materialet. At læseren holdes i så stramt et forfattergreb er en skam, og det går igen i store dele af bogen, hvor citater fx staves belærende ud. Selvom forfatterne er historikere, og karavanerne forsøges sat ind i et samtidsperspektiv, læses indlæg fra den tid med en god portion forargelse. Den normative tone gør, at materialet ikke altid kommer til sin ret. Forfatterne har heller ikke sans for datidens journalistiske humoristiske indlæg, idet ordene ofte tages for pålydende. Det stramme forfattergreb gør, at man som anmelder kan være i tvivl om bogens målgruppe. I sidste kapitels kobling til „nutidens racerepræsentation“ diskuteres fx børnebogen *Lille Sorte Sambo*, og det nævnes, at bogen er „uhensigtsmæssig“, og at man burde undlade at publicere den. De nye generationer af danskere skal tilsyneladende beskyttes mod racetænkning, men hvordan skal de lære at tænke selv?

*Bo Wagner Sørensen
Mag.scient. & ph.d.
Forsker, LOKK*